

**MEVLEVİLİKTE ZİKİR VE MEVLANA MÜZESİNDE BULUNAN
DÖRT ZİKİR TESBİHİ**

**Praising God In Mawlawi Order And Four Praising Rosaries In The
Museum Of Rumi**

Dr. Erdoğan EROL*

ÖZ:

Mevlevilikte zikir esnasında kullanılan zikir tesbihlerinin yalnızca Mevleviliğe has şekilleri ve kullanımı vardır. Makalede Mevlana Müzesi eser envanterinin 363 -364 – 365 ve 366 numaralarında kayıtlı olan 4 adet zikir tesbihinin fotoğraflarından da faydalanılarak tesbihler tanıtılmış ve zikir esnasında nasıl kullanıldığına dair bilgiler verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Mevlevilik, zikir, zikir tesbihi

ABSTRACT:

The praising rosaries that are used by Mawlawis during the praisal have shapes and uses that are special to Mawlawi order. In the paper we have introduced the rosaries using also the pictures of four praising rosaries registered in the numbers 363-364-365 and 366 of the Museum of Rumi and we have given information on how they are used during the praisal.

Keywords: Mawlawis, praising, praising rosaires

Zikir hatırlamak, hatırda tutmak, şöhret şeref anlamları taşır.

Mevlevilerde zikir sırasında esmâ yoktu. Yalnızca İsm-i Celâl vardı. İsm-i Celâl ise şöyle çekilirdi:

Sabah namazlarından sonra, ihyâ geceleri denilen pazar ve perşembe geceleri ile, kandillerde yatsı namazından sonra yapılırdı. Zikirler eğer zikir tesbihleri ile yapılırsa “Halkaya girmek” denilirdi.

Zikir yapılacağı zamanlarda Şeyh, mihrabın önüne serilen kırmızı postun üzerine sırtı mihraba, yüzü dervişana dönük olarak otururdu. Dervişler ise daire şeklinde (Halka halinde) yere diz çökerek otururlardı. Oturma işlemi bitince, bir derviş zikir tesbihini getirir, imamesi ile görüşerek (öperek) Şeyh’e verir, sonra da diğer tesbih tanelerini halka halinde Dervişlerin önlerine gelecek şekilde yere sererdi. Dervişler kendi önlerinde olan tesbih tanesini öperek (görüşerek) iki avucuyla ve avuçları içeriye gelmek suretiyle ellerine alırlardı.

* Ankara Etnografya Müzesi Müdürü.

Zikir, Şeyh'in Besmele çektikten sonra, yüksek sesle "Allah" demesiyle başlardı. İlk defa üç kere Allah adının iki hecesi, nefes miktarı çekilerek ve iki hece arasında gayet az, adeta belirsiz bir durak yapılarak Allah denilirdi. Ondan sonra A harfi, L harfine şiddetle vurarak "AL" denir ve pek hafif bir duraktan sonra, hece biraz çekilerek "LÂH" denirdi. Her iki hecede vucüt ve baş hafifçe hareket edip, kalkar ve hece sonunda, tabii hale gelinirdi. Vücudu ve başı sağa sola çevirmek yoktu. Zikir devam ettikçe, zikir tesbihi şeyhten itibaren halka içinde sağa doğru devredilirdi. Zikir hızlandıkça "ALLÂH" kelimesinin iki hecesi arasındaki durak sıklaşır vücudun yukarı aşağı hareketi şiddetlenirdi. Hecelerde med kalmaz ve nihayet kelime, harfler kaybolacak şekilde adeta iki şiddetli ses haline gelirdi.

Zikirde sayı yoktu. Şeyh zikri kâfi görünce, uzunca bir "ALLÂH" çeker ve **"Allâhu ekber a'zam kebîrâ velhamdu lilâhi hamiden kesîrâ ve sübhânallâhu bükreten ve asîlâ ve sallallâhu alâ eşrefi nûri cemî'-il enbiyâi vel mürselîn velhamdü billâhi rabbil-âlemin"** der ve sonra şu gülbankı çekerdi:

"Vakt-i şerîf hayrola, hayırlar fethola, şerler defola, Allahu azîmüştân ism-i zâtının nûruyla kalblerimizi pür nûr eyleye, demler, safâlar ziyâde ola, dem-i Hazret-i Mevlânâ, sır-ı Şems-i Tebrîzî, kerem-i İmâm Ali Hû diyelim" ve herkes şeyhle beraber nefes miktarınca **"Hûûû"** derdi.

Sonra şeyh tesbihle görüşür (tesbihi öper), usulünce yere koyar, diğer dervişlerde aynı yolu takip ederlerdi.

Sonra bir derviş yerde serili olan zikir tesbihini usulüne uygun olarak toplardı.

Bundan sonra şeyhle beraber herkes yeri öpüp kalkardı. Şeyh yavaş yavaş yürüyüp halkanın ortasına gelir ve baş keserdi. Aynı zamanda "Essalamu aleyküm" derdi. Gülbank'tan önce tesbihi getiren meydancı dede, yahut derviş yeri öpüp kalkarak tesbihi toplar ve yine kollarına alırken şeyhin tam karşısına gelmiş olurdu. Halkanın kapı tarafındakiler biraz yana çekilerek yolu açarlardı. Şeyh halka ortasında selam verince, tesbihi getiren aynı semahannede olduğu gibi şeyhin selamını alırdı. Şeyh mescid kapısına varınca geriye dönüp baş keser, onunla beraber herkeste aynı tarzda niyaz eder sonra aynı semahanneden ve meydandan çıkıldığı gibi mescitten çıkılırdı.

Zikirde dervişlerin üstünü başını yırtmaları, bağırıp çağırmaları, kendilerini yerlere atmaları vecde gelmediği halde vecde gelmek için vecidlenmiş gibi harekette bulunmaları ve bunları yapmaktan yapmaları mevlevilikte edebe aykırıydı. Onun için ism-i celal, edeple başlar ve edeple biterdi.*

ZİKİR TESBİHİ

Envanter No : 363
İmame uzunluğu : 9 cm
Nişane Uzunluğu : 6.5 cm
Tane büyüklüğü : 2
Tane adedi : 1774
İp boyu : 35.30 m.

Beyaz renkli ıhlamur ağacından yapılmıştır. İmamesi ve nişanesi muhtemelen orijinal değildir. İmamesi şişkince olup, armudi şekillidir. Nişaneler kahve renklidir.

Envanter kaydında binlik yazmaktadır. Ayrıca Ulu Arif Çelebi'ye ait olduğu kaydı vardır.

9.10.1926 yılında dergahtan intikaldir.

ZİKİR TESBİHİ

Envanter No : 364
İmame uzunluğu : 14.5 cm
Nişane Uzunluğu : 5.5 cm
Tane büyüklüğü : 2.5 cm
Tane adedi : 1498
İp boyu : 36.70 m.

Beyaz renkli ıhlamur ağacından yapılmıştır. İmamesi ve nişanesi mevlevi sikkesi şeklindedir. Envanterinde binlik kaydı vardır. İmame üzerindeki mürekkeple yazılmış oldukça silinmiş olan yazıdan anlaşıldığına göre 1323 Hicri 1911 Miladi yılında yapılmıştır.

9.10.1926 yılında Konya Mevlevi Dergahı'ndan nakil

İmame üzerindeki oldukça silik olan yazının okunuşu şöyledir.

Niyâz-ı daiyanem (dileyici) üzerine Hazine-i Hasse Nazırı Hacı Feyzi Bek efendi Topkapu Sarayı Hümayunundan kesilen servilerden çektürüp padişahımız Sultan Reşat Mevlevizade efendimiz hazretleri namına ihda (hediye) kılınmıştır.

Eddaî postnişin-i Hazret-i Mevlana, Mesnevihan Mehmet Nayi Veledü'l eseri el ebedi. 1323 Kanun-i Sani – 1330 Rebiülevvel (Mart 1912 – Şubat 1907)

~ 862 ~ E. EROL: Mevlevilikte Zikir ve Mevlana Müzesinde Bulunan Dört Zikir Tesbihi

ZİKİR TESBİHİ

Envanter No : 365
İmame uzunluğu : 14.50 cm
Nişane Uzunluğu: 6 cm
Tane büyüklüğü : 1.8
Tane adedi : 1782
İp boyu : 34.40 m.
Siyah renkli ahşap
Osmanlı

9.10.1926 yılında Konya Mevlevi Dergahı'ndan nakil

Tesbih siyah renkli olup envanterinde binlik kaygı vardır.

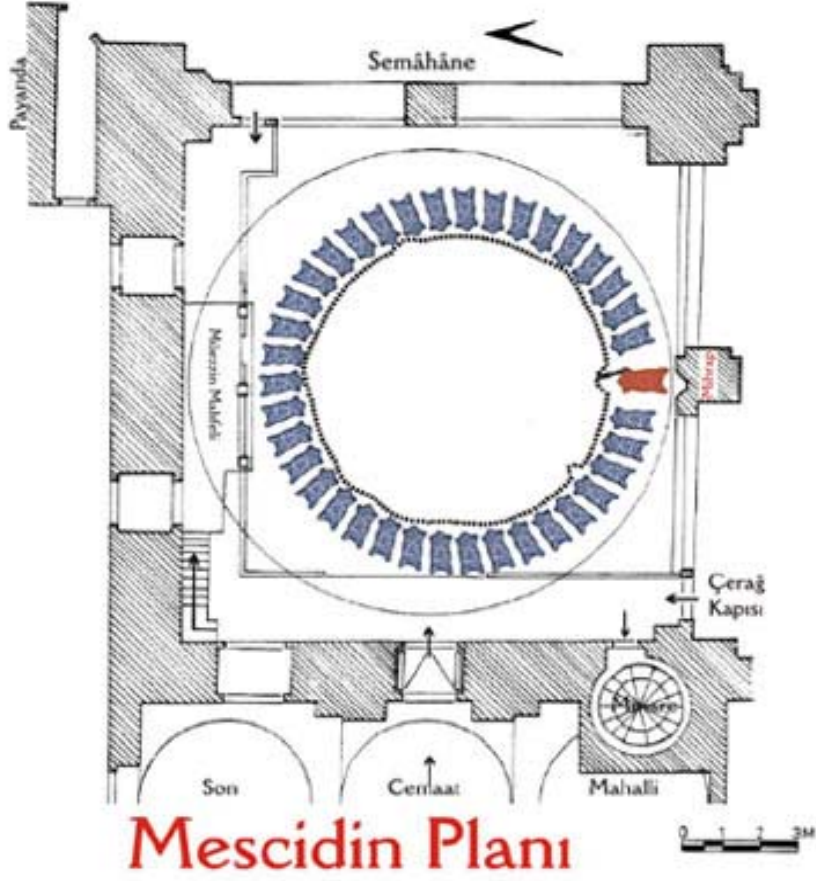
ZİKİR TESBİHİ

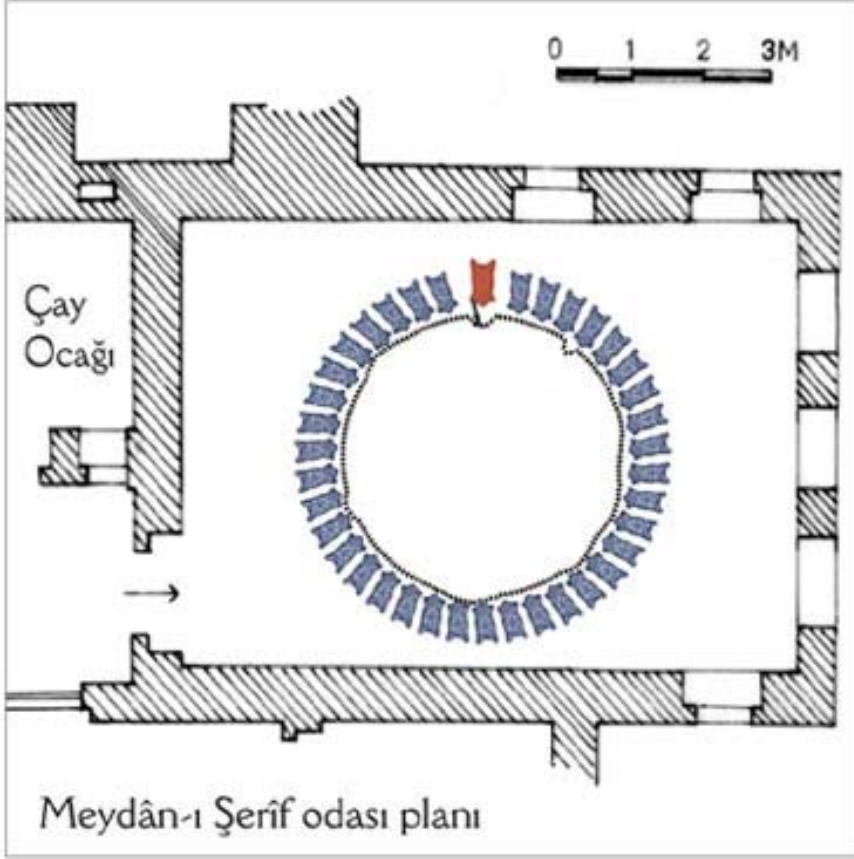

Envanter No : 366
İmame uzunluğu : 11 cm
Nişane Uzunluğu : -
Tane büyüklüğü : -
Tane adedi : 576
İp boyu : 12.60 m.

Siyah rengi beyazlaşmış olup ahşaptan yapılmıştır. İmamesi ahşap olup beyzi gövdesinin üzerindeki bilezik boğumunun bir miktarı kırıktır. Nişaneye benzer 5 cm uzunluğunda 6 adet tanesi vardır.

9.10.1926 yılında Konya Mevlevi Dergahı'ndan nakil

Mevlana Müzesi eser envanterinin 363 -364 – 365 ve 366 nolarında kayıtlı olan 4 adet zikir tepbihinin incelenmesinden sonra, şu üç husus dikkatimizi çekmektedir.

1-Zikir tesbihlerinin eski kayıtlarında binlik kaydı vardır. 4 tesbihin adetlerinin de bin ile uzaktan yakından hiçbir alakası yoktur. Buradan hareketle zikir tesbihlerinin bir **ikinci adının da binlik tesbih** olduğunu söyleyebiliriz.

2-Konya Mevlana Müzesinde bulunan zikir tesbihlerinden 363 envanter no'da kayıtlı olanın ip uzunluğu 35.30 m. , 364 envanter noda kayıtlı olanın ip uzunluğu 36.70 m. , ve 365 envanter noda kayıtlı olanın ip uzunluğu 34.40 m. dir.

Yani zikir tespihlerinin ip uzunlukları birbirlerine oldukça yakındır. Bu ip uzunluklarının hepside Konya Mevlevi dergahında zikir yapılan yer olarak bilinen “Mescid” in ortasına çizilecek bir dairenin çevre uzunluğu ile uyum içerisindedir. Bu ölçülerden ve zikir tespihlerinin üç tanesinin adetlerinin bin sayısından fazla olmalarından, bir tanesinin tesbih tanelerinin binden çok az olmasından hareketle **Zikir yapılacak olan meydan, alan, mescit ve benzeri yerlerin önce ortalarına bir daire çizilir, sonra dairenin çevresi ölçülür ve bu ölçüden biraz fazlası zikir tesbihinin ip ölçüsü olarak kabul edilirdi. Sonra zikir tesbihinin ipine yeteri sıklıkta tesbih tanesi geçirilirdi. İpin uzunluğu ne kadar tesbih tanesi alırsa, o kadar tesbih tanesi takılırdı. Zikir tesbihine tanelerin takılmasından sonra mümkünse küçük bir oynama ile mümkünse 99’un yani Esmâül-Hüsna ‘nın veya Mevlevilerce mukaddes rakam olarak kabul edilen 18’in katsayılarına denk getirilirdi.**

Örnek olarak verirse 366 no’da kayıtlı zikir tesbihin adedi 576 dır. 576, 18’in 32 tam katıdır. Yine 365 noda kayıtlı zikir tesbihinin adedi 1782 dir. 1782 rakamı ise 99 ile 18’in çarpımına eşittir.

3-Konya Mevlana Müzesi 366 noda kayıtlı olan zikir tesbihinin ip uzunluğu 12.60 m. dir. Bu ip boyunun uzunluğu da dergahta bulunan Meydan-ı Şerifin ortasına çizilecek bir dairenin çevresine uyum sağlamaktadır. Buradan hareketle özellikle kışın soğuk günlerinde Meydan-ı Şeriflerde de zikir yapılıyordu şeklinde bir tezi de ileri sürebiliriz.